

---

*Методологія демографічних
та соціально-економічних
досліджень*

**ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
МОНІТОРИНГУ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКОНАННЯ СОЦІАЛЬНО-
ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОГРАМ**

*Н.С. Власенко,
заступник Голови Державного
комітету статистики України*

Прагнення України до розбудови соціальної та правової держави, забезпечення людського розвитку відповідно до соціально-економічних потреб населення, Цілей розвитку тисячоліття, вимог інтеграції в європейську спільноту потребує відстеження соціальних процесів та прогнозу їх змін у майбутньому.

Реалізуючи державну політику у галузі статистики, Держкомстат України систематично удосконалює наявний масив статистичних показників, які охоплюють всі основні процеси, що формують стан і тенденції соціально-економічного розвитку країни в умовах ринкової економіки.

З метою висвітлення перебігу вищезазначених процесів в основному створено науково обґрунтовану систему статистичних індикаторів, яка базується на міжнародних стандартах та враховує потреби різних верств користувачів.

Статистика населення в органах державної статистики представлена поточною демографічною інформацією та даними переписів населення. Вона акумулює у собі стан багатьох процесів, що відбуваються у суспільстві і відповідно досліджуються іншими галузями статистики. Всі економічні та соціальні процеси “проходять” через населення, відбиваються на його цільових установках та поведінці і знаходять своє відображення у показниках демографічної статистики. З іншого боку, дані демографічної статистики активно використовуються при розрахунках в інших галузях статистики, розробках соціальних та економічних загальнодержавних програм, при формуванні державного та місцевих бюджетів, зокрема, в частині асигнувань на освіту, охорону здоров’я, що враховуються при визначенні обсягів трансфертів між державним бюджетом та бюджетами окремих адміністративних одиниць. Отже, наявність демографічної статистики є необхідним елементом інформації щодо забезпечення нормальної життєдіяльності суспільства.

Демографічна статистика займається статистичним описом населення, а саме його стану (чисельність населення, розподіл за статтю, віком) та демографічних явищ (народження, смерті, укладення або розірвання шлюбів).

Методологія демографічних та соціально-економічних досліджень

Відповідно у Держкомстаті України розрахунки здійснюються за такими напрямками:

- **статистика чисельності та складу населення** (чисельність наявного та постійного населення, міського та сільського; розподіл населення за статтю та віком, демографічне навантаження, середній, модальний, медіанний вік населення, структурні показники);
- **статистика природного руху населення** (кількість народжених, померлих, шлюбів, розлучень, загальні показники природного руху населення; рівень смертності немовлят, вікові показники народжуваності і смертності, шлюбності та народжуваності; розподіл дітей за порядком народжень, склад померлих за причинами смерті, стандартизовані показники смертності, сумарні показники народжуваності);
- **статистика міграції населення** (кількість прибулих та вибулих на постійне проживання в межах окремого регіону та країни в цілому, рівні міграції, характеристики мігрантів за віком та статтю, за напрямками міграції, за громадянством, країнами вибуття та прибуття);
- **таблиці народжуваності та смертності** (очікувана тривалість життя, коефіцієнти дожиття, сумарний показник народжуваності, бруutto- та нетто-коефіцієнти відтворення населення);
- **дані про наслідки Чорнобильської катастрофи для населення України** (кількість осіб за статусом постраждалих, кількість переселенців, статевий та віковий склад постраждалих) тощо.

Всі дані демографічної статистики у міжпереписний період розраховуються в цілому по Україні та регіонах. Значна частина показників розраховується до рівня районів, міст обласного та республіканського значення, а загальні показники щодо чисельності населення, рівня народжуваності, смертності, шлюбності, розлучуваності та міграційної активності населення – до рівня найдрібніших міських населених пунктів.

Комплексне дослідження рівня життя населення в цілому та окремих соціальних груп як на національному, так і на регіональному рівнях здійснюється на основі даних багатогалузевого обстеження умов життя домогосподарств. Дані обстеження використовуються також для ведення моніторингу бідності, спостереження за диференціацією населення за рівнем добробуту, при обчисленні індексу споживчих цін за загальноприйнятою в міжнародній практиці методологією, для розрахунків макроекономічних показників розвитку країни та окремих галузей економіки, оцінок обсягів неформального сектору економіки, при визначенні соціальних стандартів та нормативів, для розрахунків соціального бюджету, обґрунтування пріоритетних заходів щодо соціального захисту окремих груп населення тощо.

З метою оперативного реагування на зміни у соціальній політиці протягом останнього часу були удосконалені програми статистичних публікацій та інших матеріалів, що готуються за даними обстеження. Значно розширена інформація, необхідна для поглибленого висвітлення диференціації рівня життя окремих груп населення. Упровадження нових соціальних нормативів оперативно відображається в статистичних публікаціях на національному і регіональному рівнях.

Для удосконалення системи показників, що використовується для характеристики рівня життя населення та його окремих груп, проведено нові анкетні опитування домо-

Методологія демографічних та соціально-економічних досліджень

господарств (щодо наявності товарів довгострокового користування, самооцінки здоров'я тощо), за підсумками яких підготовлені відповідні статистичні публікації.

За матеріалами обстеження умов життя домогосподарств опрацьовано принципово новий тип вихідної інформації – мікрофайли даних обстеження, які дають користувачам нові можливості для моделювання, поглибленого аналізу та прогнозування наслідків впливу змін у соціально-економічному середовищі на рівень життя населення країни. На постійній основі запроваджено інформаційне забезпечення для розрахунків показників бідності. Здійснюється підготовка інформаційної бази згідно з Комплексною програмою забезпечення реалізації стратегії подолання бідності.

Відповідно до вимог міжнародних стандартів та підвищення можливостей здійснення міжнародних порівнянь щодо розрахунків окремих показників, у програму обстеження умов життя домогосподарств з 2002 року запроваджено міжнародну класифікацію індивідуального споживання товарів та послуг за цільовим призначенням (COICOP-HBS), рекомендовану Євростатом.

Гуманітарний розвиток країни аналізується на основі даних соціальної статистики (освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, житлових умов населення, культури, туризму, правопорушень), яка формується на основі проведення системи державних статистичних спостережень, а також додаткового використання даних Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти та науки України, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства культури України, Державної туристичної адміністрації України, правоохоронних органів.

Система показників соціальної статистики побудована відповідно до міжнародних стандартів та існуючого в Україні правового поля. Виконано комплекс робіт у частині впровадження у соціальну статистику міжнародних класифікацій та визначень елементів даних. У статистику населення та охорони здоров'я впроваджено Міжнародну класифікацію хвороб (перегляд 10) – використовується з 2000 року; у статистику туризму – стандарт Всесвітньої туристичної організації; у статистику житлових умов населення – вимоги постанов Європейського Союзу з відповідних питань; у статистику освіти – Міжнародну стандартну класифікацію освіти (ISCED, 7 версія, адаптовано відповідно до національної системи освіти).

Головна мета таких робіт – всебічний перегляд концептуальних основ соціальної статистики та внесення змін, що необхідні для повної її гармонізації з міжнародними стандартами.

Так, зокрема, робота у галузі *статистики освіти* значною мірою спрямована на забезпечення інформаційної бази стосовно реалізації Україною основних положень Болонської декларації. З цією метою переглянуто систему показників державного статистичного спостереження з питань вищої освіти, за даними якого в останньому звіті чітко розмежовано інформацію за ступенями підготовки фахівців (бакалаврат, магістратура тощо). Формування показників, що характеризують джерела фінансування навчання студентів, наразі передбачає повну методологічну відповідність принципам формування державного замовлення на підготовку фахівців. Спостереження дає змогу визначити кількість випускників вищих навчальних закладів (ВНЗ), які отримали направлення на роботу, більше уваги приділено характеристиці особливої групи студентів – із числа сиріт та позбавлених батьківського піклування. Серед нових показників можна відзначити ті, що стосуються навчання в Україні студентів з інших держав світу, забезпечення доступу до бібліотек тощо.

Методологія демографічних та соціально-економічних досліджень

Постійно вдосконалюється і система показників, які характеризують стан дошкільної та загальної середньої освіти в Україні, що дозволяє забезпечити інформаційну базу для вирішення найбільш проблемних питань. Так, за допомогою нових показників відповідного спостереження вперше отримано інформацію про стан приміщень дошкільних закладів, що тривалий час не працюють, та їх придатність для подальшого цільового використання. За допомогою адміністративних даних уперше стали доступними відомості про забезпечення підвозу дітей до школи тощо.

Таким чином, існуюча система індикаторів дає змогу не тільки здійснювати щорічний моніторинг діючої мережі закладів освіти (від дошкільних до аспірантури й докторантури), а також основних показників діяльності згаданих закладів щодо забезпечення здобуття тими, хто навчається, відповідного освітнього рівня, а й отримувати інформацію соціального характеру стосовно дітей, учнівської та студентської молоді.

Крім того, показники охоплення навчанням різного рівня відповідних вікових груп населення (які, до речі, систематично публікуються у відповідних статистичних бюлетенях Держкомстату) широко використовуються при міжнародних порівняннях. Позитивним, на наш погляд, є також систематичний обмін інформацією з Інститутом статистики ЮНЕСКО з показників, що відповідають міжнародному стандартному класифікатору освіти (ISCED).

Усього ж у 19 формах звітності з питань освіти, які опрацьовує Держкомстат, міститься більш ніж 11 тисяч показників.

У статистиці *охорони здоров'я* основна увага була зосереджена на інформації щодо окремих соціально небезпечних хвороб. Так, беручи до уваги прийняття Генеральною Асамблеєю ООН Декларації тисячоліття та Декларації про прихильність справі боротьби з ВІЛ/СНІД, у рамках вдосконалення відповідної інформаційної бази разом з Міністерством охорони здоров'я було переглянуто звітність про ВІЛ/СНІД в Україні. Показники згаданої звітності характеризують як наявність відповідних хворих, так і шляхи поширення хвороби, а також розподіл хворих за статтю та віком. Відповідна звітність є також стосовно захворюваності на туберкульоз, онкологічні, венеричні хвороби, психічні розлади, алкоголізм, наркоманію, токсикоманію тощо. Позитивним є те, що при збиранні інформації та її публікації використовуються і абсолютні, і відносні показники, а також, що відомості надаються згідно з Міжнародним класифікатором хвороб десятого перегляду, що дає можливість порівняння індикаторів за країнами, регіонами України, статтю, віком тощо.

Усього у 29 формах звітності з питань охорони здоров'я, які опрацьовує Держкомстат України, міститься майже 22 тисячі показників.

Економічний стан країни протягом останнього десятиріччя привернув увагу суспільства до проблем *соціального забезпечення та соціального захисту* населення. З метою надання відповідної інформації Держкомстат України щорічно видає спеціальний статистичний бюлетень "Соціальний захист населення", який містить інформацію про чисельність пенсіонерів, їх розподіл за видами призначених пенсій, про середній розмір пенсій, що їх отримують пенсіонери (номінальні та реальні), їх співвідношення з прожитковим мінімумом тощо. Можливість порівняння розмірів пенсій з даними по інших країнах надається шляхом публікації цих даних у національній валюті та у доларах США. Наводиться також інформація про надання пенсіонерам та малозабезпеченим громадянам різних видів соціальної допомоги.

Методологія демографічних та соціально-економічних досліджень

Значна частина показників відображає стан інвалідів у країні, їхнє перебування у відповідних державних закладах, навчання, працевлаштування, забезпечення спецавто-транспортом тощо.

Знаходить у бюлетені відображення й надання відповідним групам населення окремих видів допомоги Центрами соціальних служб для молоді.

Усього ж у 22 формах звітності з питань соціального захисту населення, які опрацьовує Держкомстат України, міститься понад 10 тисяч показників.

Україна znana у світі як держава з розвиненою статистичною культурою і багатими культурними традиціями. Як і в інших галузях гуманітарної сфери, інформаційна база по культурі формується у тісній співпраці з відповідними міністерствами (відомствами) з урахуванням потреб в інформації органів державного управління України та міжнародних організацій, зокрема ЮНЕСКО. Серед пріоритетних напрямів роботи у поточному році – вдосконалення звітності з питань охорони культурної спадщини (проект звітності наразі опрацьовується), бібліотек, центрів дозвілля, клубів за місцем проживання. Досить цікавою видається оновлена у минулому році звітність про діяльність закладів кіно (відео)показу та прокату. У відповідних формах звітності, яку щорічно опрацьовує Держкомстат, міститься інформація стосовно наявної мережі закладів культури та мистецтв: бібліотек, клубів, кінотеатрів, музеїв, театрів, концертних організацій, парків, зоопарків, цирків тощо, а також їх діяльності. Зацікавленість населення у їх відвідуванні відображають відповідні відносні показники, які порівняні за регіонами, країнами тощо.

З огляду на зростання ролі друкованих та електронних засобів масової інформації у суспільстві, Держкомстат щороку збирає та публікує інформацію про видання в Україні газет, журналів, книжок, їх тиражі, тематику, періодичність, статус, мови. Наводяться також дані про мовлення державних телерадіоорганізацій, спрямоване, зокрема, на жіночу, молодіжну та дитячу аудиторію.

Геополітичне становище України, її пам'ятки історії та архітектури, культурні традиції, побут, наявність курортів та закладів відпочинку є передумовою для стрімкого розвитку внутрішнього і зовнішнього туризму. Відповідно, постійно вдосконалюється інформаційна база з питань туристичних потоків, категорій туристів, мети їх приїзду в Україну. Досить широкою є система показників щодо відновлення здоров'я громадян України та її гостей у санаторіях, пансіонатах та базах відпочинку.

Проводяться роботи з удосконалення методологічних основ правової статистики в Україні. Велика увага приділяється запровадженню єдиної методології ведення державної статистики про стан злочинності. Розроблено та затверджено нові уніфіковані документи первинного обліку, що передбачають єдиний для правоохоронних органів облік злочинів і осіб, які їх учинили, рух кримінальних справ і матеріалів про злочини. На базі цих документів Держкомстатом України разом із заінтересованими відомствами розроблені і впроваджуються форми державної статистичної звітності з урахуванням єдиного методологічного підходу до ведення статистики про стан злочинності.

Для визначення рівня довіри населення до правоохоронних органів проведено відповідне соціально-демографічне обстеження.

На розвиток глобальних ідей ООН щодо побудови індексу людського розвитку Держкомстат разом із Радою з вивчення продуктивних сил НАН України *розробили методику розрахунку регіональних індексів людського розвитку, адаптовану до національних умов*, за якою регулярно здійснюються відповідні розрахунки. Використання методики забезпе-

Методологія демографічних та соціально-економічних досліджень

чує обґрунтованість порівнянь соціально-економічного розвитку регіонів країни, визначення місця кожного регіону на універсальній шкалі, яка дозволяє виконувати методологічно коректні порівняння як за інтегральним індексом, так і за кожним з 9 індексів окремих аспектів людського розвитку; додаткові відомості дає аналіз окремих базових показників.

Зважаючи на зобов'язання Уряду України дотримуватися Декларації та Плану Дій з питань проблем дитинства (Всесвітній Саміт із питань проблем дитинства, Нью-Йорк, 1990 рік), Держкомстат виконує функції щодо організації та ведення *моніторингу досягнення поставлених цілей і задач щодо поліпшення становища дітей*. Протягом останніх років значно розширено інформаційну базу із зазначеного питання як за рахунок даних, що їх збирають безпосередньо органи державної статистики, так і інформації відповідних міністерств (відомств). При цьому особлива увага приділяється найменш захищеним категоріям дітей – сиротам, інвалідам, малозабезпеченим, хворим тощо. Зокрема, систематично збирається та публікується інформація стосовно загальної чисельності дітей-сиріт та тих, що позбавлені батьківського піклування, їх улаштування у відповідні державні заклади, навчання, відпочинку. Введення відповідної звітності допомагає проаналізувати причини такого досить нового для України явища, як збільшення чисельності дітей, що потребують влаштування у притулки для неповнолітніх, будинки сімейного типу і прийомні сім'ї, та особливості розвитку мережі зазначених закладів. У звітності відображається також інформація про надання різних видів соціальної допомоги сім'ям із дітьми та малозабезпеченим сім'ям.

Важливим є й удосконалення системи показників охоплення дітей навчанням для здобуття повної загальної середньої освіти, яка в Україні є обов'язковою.

Особлива увага приділяється інформації щодо стану здоров'я дітей та жінок: відповідні індикатори з усіх класів хвороб щороку публікуються у статистичних виданнях.

В полі зору статистики – проблеми оздоровлення та відпочинку дітей, інформація щодо яких останнім часом користується значним попитом. Існуюча система показників дає змогу проаналізувати охоплення різними видами оздоровлення та відпочинку як загальної кількості дітей, так і окремих, найменш захищених їх груп. Значний інтерес у користувачів викликає інформація про міграцію дітей з метою оздоровлення.

Для доповнення наявної інформаційної бази органи статистики за підтримки ЮНІСЕФ провели вибіркоче соціально-демографічне обстеження становища дітей в Україні, в рамках якого було отримано інформацію для оцінки становища дітей та жінок, а також для визначення перспектив на майбутнє десятиріччя. Обстеження стало черговим внеском у удосконалення систем збирання даних для моніторингу в Україні й розширення технічних можливостей при створенні, впровадженні та аналізі таких систем.

Держкомстат взяв також участь у розробці методолого-організаційних засад та проведенні вибіркового соціально-медичного *обстеження початкових рівнів дефіциту йоду та заліза й спричиненої ними анемії серед дітей та жінок в Україні*.

Для отримання статистичної інформації щодо соціально-економічного становища жителів сільських населених пунктів, створення інформаційної бази для розробки державної політики, спрямованої на формування повноцінних життєвих умов у сільській місцевості, задоволення економічних і соціальних потреб сільського населення, комплексного розвитку сільських територій *органами державної статистики тричі проведено суцільне обстеження сільських населених пунктів* (обстеження проводиться раз у 5 років).

Методологія демографічних та соціально-економічних досліджень

Інструментарій для обстежень формується з врахуванням потреби вивчення динаміки соціально-економічної ситуації у сільських населених пунктах та доповнюється новими показниками відповідно до змін законодавства.

У рамках останнього обстеження отримано інформацію щодо зміни демографічної ситуації у сільських населених пунктах, зайнятості сільського населення, стану житлового фонду та житлових умов населення, детальну інформацію про наявність об'єктів соціальної сфери, розміщення сільськогосподарських підприємств, розвиток фермерських господарств та особистих підсобних господарств населення. Уперше було отримано інформацію про розподіл земельних паїв у зв'язку з реформуванням колективних сільськогосподарських господарств.

У поточному році готується чергове обстеження соціально-економічного становища сільських населених пунктів, програма якого адаптована для прийняття обґрунтованих рішень, пов'язаних з адміністративно-територіальною реформою в Україні.

Головним чинником, що впливає на рівень життя населення, є зайнятість. Сприяння повній, продуктивній та вільно обраній зайнятості населення, посилення механізмів регулювання ринку праці залишаються важливими елементами державної політики зайнятості. *Для обґрунтування та прийняття зважених рішень при формуванні та удосконаленні політики на ринку праці в основу беруться показники статистики праці.*

Сьогодні статистика праці є інтегрованою системою показників, що базується на вибіркових обстеженнях домашніх господарств щодо економічної активності, державних статистичних спостереженнях (суцільних та вибіркових) підприємств, установ та організацій з питань праці та статистичній звітності служб зайнятості населення.

Безперечним досягненням національної статистики праці є запровадження у 1995 р. обстежень населення з питань економічної активності, зайнятості та безробіття. Перше повномасштабне обстеження, що охоплювало 1% населення, яке постійно проживає в містах та сільській місцевості, проведено у жовтні 1995 року. Всі наступні обстеження робочої сили до 1998 р. проводилися щороку восени, з 1999 р. впроваджені в практику на щоквартальній основі, а з січня 2005 року – на щомісячній.

Це обстеження є головним, найбільш повним джерелом отримання унікальної щодо багатьох соціально-демографічних характеристик населення інформації, гармонізованої із системю міжнародних стандартів спостереження економічної активності населення. А з огляду на те, що для забезпечення проведення зазначених обстежень в усіх регіонах країни було створено єдину мережу інтерв'юєрів, це обстеження може використовуватися як базове для модульних досліджень соціально-трудоових характеристик населення.

Важливим кроком до підвищення інформованості щодо процесів, які відбуваються у сфері зайнятості, стало створення системи статистичного вимірювання зайнятості у неформальному секторі.

Постійно здійснюється комплекс робіт з реорганізації системи збирання й розповсюдження статистичної інформації з питань оплати праці та стану її виплати, використання робочого часу, умов праці найманих працівників та ін., яку отримують на базі обстежень підприємств, установ, організацій.

Щомісяця здійснюється спостереження за змінами у рівнях заробітної плати по видах діяльності (галузях економіки) та обчислення індексу реальної заробітної плати згідно з міжнародними стандартами.

Методологія демографічних та соціально-економічних досліджень

Досягнення високого рівня соціальної безпеки можливе за наявності сприятливих економічних, соціальних, правових умов і високої активності суб'єктів державного управління й населення щодо вирішення проблем соціального розвитку.

Поетапність відстеження стану і тенденцій, які визначають рівень соціально-економічної безпеки, формування та реалізації стратегічних пріоритетів державної й регіональної політики щодо задоволення соціальних потреб та інтересів, є можливою за комплексного підходу до інформаційного забезпечення прийняття якісних управлінських рішень.

Для розширення інформаційної бази соціальної статистики перспективою є запровадження статистичного моніторингу, що ґрунтується на поєднанні основного статистичного масиву даних та результатів проведення (постійно) соціологічних обстежень з актуальних питань. Саме в рамках таких обстежень отримують інформацію щодо суб'єктивної оцінки населенням соціального становища у країні.

Україна поступово здійснює певні кроки до формування соціальної держави та соціально-орієнтованої економіки. У цих процесах визначення стану та перспектив соціальної захищеності населення набувають подальшого розвитку. Про це свідчить залучення України до міжнародного моніторингу з питань Базової захищеності населення та послідовна практика проведення соціологічних обстежень у 2000 та 2004 роках.

Робота із залучення додаткової інформації, що використовується поряд із статистичними узагальненнями, спрямована на прийняття якісних управлінських рішень при формуванні та реалізації соціально-економічної політики держави та її регіонів. Порівняння статистичного аналізу та соціологічних узагальнень щодо соціально-економічної захищеності населення дає можливість зробити обґрунтовані висновки щодо динаміки соціально-економічних процесів та сприяє розробці пріоритетних напрямів соціальної політики.

Саме соціологічні опитування з питань Базової захищеності населення, що проводились у 2000 та 2004 рр., символізують важливий етап у формуванні системи соціального моніторингу як складової механізму інформаційного забезпечення соціальної політики держави. Впровадження такого моніторингу, базованого на проведенні обстежень щодо соціально-економічної захищеності населення на постійній основі, дає змогу систематично відстежувати соціальний стан і тенденції у соціальній політиці, а також визначати, як ці зміни відбиваються на соціальних аспектах й становищі людини в суспільстві. Враховуючи значущість соціального моніторингу для потреб державного соціального управління, слід сприяти його подальшому становленню та розвитку на принципах комплексності, системності та регулярності.

Здійснення статистичного моніторингу щодо соціально-економічної захищеності населення України вкрай необхідно з точки зору:

- забезпечення органів влади й управління, профспілок і громадських організацій науково обґрунтованою інформацією про стан і тенденції розвитку українського суспільства в частині захищеності населення. При цьому йдеться передусім про систему достовірних кількісних вимірювань захищеності населення, індикаторів, які дають можливість досить адекватно вимірювати й відобразити процеси, що відбуваються, ставити діагноз і розробляти стратегію розвитку, яка враховує інтереси й розстановку основних політичних та соціальних сил, можливості державних, політичних і соціальних інститутів та організацій впливати на поліпшення ситуації у частині соціально-економічної захищеності населення;

Методологія демографічних та соціально-економічних досліджень

- суттєвого доповнення уявлення про суспільство, зафіксованого статистичною системою національних соціальних показників;
- можливості розраховувати інтегральний індекс соціального самопочуття, соціально-економічної захищеності різних категорій населення як показник ставлення людей до ситуації, що склалася в суспільстві, їхніх соціально-адаптаційних ресурсів і готовності підтримувати певний соціально-економічний курс розвитку країни чи протидіяти йому.

Щоб соціальна статистика могла гідно підтримувати соціальний діалог і надавати дані для розробки соціальної політики, вона повинна бути гнучкою та мати можливість оперативно запроваджувати нові показники, що відповідають змінам у суспільному житті країни.

З метою розширення спектра статистичних показників, які даватимуть змогу відобразити новітні аспекти економічного та соціального розвитку, Держкомстат України визначив пріоритетні ланки роботи, зокрема:

- удосконалення системи показників зайнятості та безробіття на регіональному рівні з метою здійснення інформаційного моніторингу реалізації регіональних державних програм соціального захисту населення;
- створення нормативно-законодавчих засад доступу Держкомстату до даних адміністративних реєстрів фондів соціального страхування з метою підвищення рівня якості даних, що стосуються оплати праці;
- визначення збалансованого попиту користувачів на інформацію у регіональному розрізі (на рівні районів);
- формування системи інформації про зовнішню трудову міграцію населення України;
- здійснення на макроекономічному рівні виміру та оцінки впливу туристичної діяльності на соціально-економічний розвиток країни;
- удосконалення статистичного обліку з питань працевлаштування випускників вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації з метою отримання інформаційної бази для прийняття рішень у частині збалансування ринку освіти та ринку праці;
- розробка методології розрахунку індексу людського розвитку на муніципальному рівні з метою отримання інформаційної бази для порівнянь соціально-економічного розвитку районів України;
- систематизація та формування агрегованої інформації у вигляді соціальних рахунків охорони здоров'я, освіти, туризму, житла, соціального захисту. Важливою передумовою для формування матриць соціальних рахунків має стати відпрацювання механізмів гармонізації даних, отриманих із різних джерел;
- створення оновленої інформаційної бази для моніторингу ефективності соціальних програм.

Форми та методи розповсюдження статистичної інформації. Одним із пріоритетних напрямів роботи органів державної статистики є забезпечення статистичною інформацією органів державної влади та інших користувачів. З цією метою готується велика кількість різноманітних статистичних матеріалів з різною періодичністю — експрес-інфор-

Методологія демографічних та соціально-економічних досліджень

мації, економічні доповіді, статистичні бюлетені, збірники тощо як у друкованому, так і в електронному вигляді.

Загалом, для задоволення інформаційних потреб користувачів усіх рівнів відповідно до Плану державних статистичних спостережень у 2004 році органи державної статистики видали близько 150 тис. експрес-інформацій, збірників, доповідей, бюлетенів, з яких 5,8 тис. одиниць становили статистичні видання. Значний обсяг статистичної та методичної інформації розміщується на веб-сайтах Держкомстату та територіальних органів державної статистики, що гарантує одночасний та рівний доступ до статистичних джерел усім категоріям користувачів.

Основними фундаментальними статистичними виданнями Держкомстату є: “Статистичний щорічник України”, “Україна у цифрах”, “Національні рахунки”, “Праця в Україні”, “Економічна активність населення”, “Соціальні індикатори”, “Жінки, сім’я та діти України”, “Витрати та доходи домогосподарств”, “Промисловість України”, “Наука та наукова діяльність”, “Транспорт та зв’язок в Україні”, “Фінанси України”, “Сільське господарство України”, “Інвестиції та будівельна діяльність в Україні”, “Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності”, “Зовнішня торгівля України”, “Населення України” та інші.

Збірники “Статистичний щорічник України” та “Україна у цифрах” у 2004 році підготовлено у друкованому вигляді і на компакт-дисках українською та англійською мовами.

У газеті “Урядовий кур’єр” щомісяця публікуються повідомлення Держкомстату про підсумки соціально-економічного розвитку України.

Щоквартально, починаючи з 1998 року, Держкомстат видає загальноукраїнський науково-інформаційний журнал “Статистика України”.

Для забезпечення більш вільного доступу до статистичної інформації користувачів усіх рівнів на веб-сайті Держкомстату в мережі Інтернет (www.ukrstat.gov.ua) розміщується оперативна та річна статистична інформація щодо соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Там представлені також: нормативно-правова база органів державної статистики, Стратегія розвитку державної статистики на період до 2008 року, План державних статистичних спостережень, методологічні положення зі статистики, класифікації, загальнодержавний табель (перелік) форм державних статистичних спостережень для об’єднань, підприємств, організацій та установ України всіх форм власності, коментарі фахівців з питань статистики, відомості про проведення державних закупівель, наявність вакантних посад та інша корисна інформація. Для зручності іноземних користувачів створено російсько- та англійськомовні версії веб-сайту. Постійно зростає кількість відвідувань веб-сайту. Порівняно з 2003 роком їх кількість зросла на 10% і за 2004 рік становила понад 168 тисяч.

Тематика переписних публікацій у 2004 р. була представлена такими статистичними виданнями: “Джерела засобів існування населення України”, “Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти” (обидві ці публікації були також представлені в електронному вигляді на CD), “Зайняте населення України. Населення, зайняте економічною діяльністю, за групами занять”, “Зайняте населення України. Населення, зайняте економічною діяльністю, за статусом зайнятості”, “Населення України за місцем народження та громадянством”, “Жінки та чоловіки України”, “Жінки і діти України”, “Міграція населення України”, “Домогосподарства України. Домогосподарства за розміром та характеристикою членів домогосподарств”, “Домогосподарства України. Домогосподарства за

Методологія демографічних та соціально-економічних досліджень

типами та кількістю дітей”, “Зайняте населення України. Кількість зайнятого населення та його розподіл за видами економічної діяльності”, “Житлові умови та земельні ділянки населення України”. Аналогічні друковані видання за матеріалами перепису населення протягом 2004 року випускалися також і територіальними органами державної статистики. Загальна кількість таких статистичних збірників та бюлетенів – близько 200.

За даними перепису населення ще у 2003 р. було відкрито веб-сайт (www.ukrcensus.gov.ua) “Всеукраїнський перепис населення 2001 року”. Станом на кінець минулого року українська сторінка сайту вмішувала майже усі зведені дані перепису населення. Кількість його відвідувань зростає у десятки разів і досягла у грудні 2004 р. в середньому близько 14 тисяч звернень щоденно. Цьому значною мірою сприяло те, що протягом 2004 р. веб-сайт (www.ukrcensus.gov.ua) “Всеукраїнський перепис населення 2001 року” доповнився також англо- і російськомовною версіями, наповнення яких у даний час триває.

Упродовж минулого року на численні запити користувачів дані Всеукраїнського перепису населення 2001 року надавались громадянам України, народним депутатам України, профільним комітетам Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органам державної влади та місцевого самоврядування, міжнародним організаціям та громадянам інших країн, вітчизняним і закордонним науковим установам, громадським об'єднанням, засобам масової інформації, підприємствам тощо.

Аналіз результатів всеукраїнських переписів дав можливість отримати характеристику чисельності населення України та всіх її адміністративно-територіальних одиниць (зокрема відстежити динамічні зміни та їх вплив на соціально-демографічну ситуацію), визначити рівень урбанізації країни, охарактеризувати статеві-віковий склад населення та його зміни, передовсім пов'язані з процесом старіння, етнічний та мовний склад населення (зокрема мовну ситуацію, розселення етнічних груп, новітні зрушення етнічної структури, віковий склад найчисленніших етнічних груп), склад населення за громадянством, визначити мобільність населення та її регіональні відмінності, віддзеркалити шлюбний та сімейний склад населення (включаючи динаміку шлюбних процесів, по-вікові особливості шлюбного складу, середню тривалість очікуваного життя у шлюбі, розмір домогосподарств та їх розподіл за розміром, демографічні типи домогосподарств), розподіл жінок за кількістю народжених дітей, рівень освіти населення (включаючи етнічні особливості), зайнятість та соціально-економічний склад населення. Інформація зібрана та узагальнена як по країні в цілому, так і по окремих територіальних одиницях. Дослідження результатів першого Всеукраїнського перепису населення стало важливою складовою розробленої Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України Концепції демографічного розвитку, яка вперше комплексно визначає демографічні пріоритети і параметри українського суспільства, основні напрями і складові демографічної політики держави на 2005–2015 роки.

Крім того, напрями видавничої діяльності Держкомстату розширено за рахунок плідної співпраці з профільними науковими установами та міжнародними організаціями.

Слід відзначити, що спільними зусиллями колективу науковців Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України і фахівців Державного комітету статистики започатковано видання щорічних тематичних публікацій.

У 2003 році підготовлено аналітичну доповідь “Населення України 2002”. Метою цієї публікації було надати ситуаційний аналіз перебігу демографічних процесів в Ук-

Методологія демографічних та соціально-економічних досліджень

раїні та стану демографічних структур за конкретний часовий період. У доповіді на експертному рівні досліджуються особливості відтворення населення впродовж демографічної кризи 90-х років минулого століття як чинника сучасного стану демографічних процесів і структур у державі.

У 2004 році вийшла перша доповідь з людського розвитку, в якій викладено теоретико-методичні питання дослідження людського розвитку, аналітичні розробки щодо його базових аспектів, питання реалізації принципів людського розвитку в державній соціально-економічній стратегії. Доповідь висвітлює як міжнародний досвід вимірювання рівня людського розвитку, так і вітчизняний методичний доробок щодо оцінки людського розвитку у регіонах України. Основну увагу приділено аналізу трьох основних складових: рівню життя населення, освіти та стану здоров'я.

У минулому році були опубліковані основні науково-аналітичні підсумки першого в історії незалежної України Всеукраїнського перепису населення. В рамках цієї публікації проведено унікальне комплексне дослідження реальної демографічної ситуації в Україні та створені науково-методологічні засади і нормативна база проведення наступних переписів населення на суцільній і на вибірковій основах.

За результатами вибірових обстежень, які проводив Держкомстат України спільно з Міжнародною Організацією Праці та Програмою розвитку ООН у рамках Проекту технічної допомоги "Вимірювання бідності: розробка індикаторів соціально-економічної захищеності населення України", було підготовлено відповідну публікацію. У виданні представлено статистичний аналіз основних аспектів соціально-економічної захищеності як населення України в цілому, так і окремо працівників промислової галузі. У додатках наведено статистичну інформацію з питань соціальної політики.

Відповідно до міжнародних зобов'язань, Держкомстат надавав міжнародним організаціям системи ООН, МВФ, Євростату та СНД офіційну статистичну інформацію, яка поширюється цими організаціями у своїх публікаціях, а також включається до загальнодоступних баз даних.

Держкомстат координує роботи, пов'язані з розповсюдженням основних макроекономічних та фінансових показників на засадах Спеціального стандарту МВФ з поширення даних, до якого Україна приєдналася у січні 2003 року. Сторінку економічних та фінансових показників України, що охоплюють реальний сектор, бюджетно-податковий, фінансовий та зовнішній, розміщено на веб-сайті Держкомстату (www.ukrstat.gov.ua) та МВФ. Це забезпечує вільний доступ до інформації та відповідних метаданих усім користувачам і на національному, і міжнародному рівнях.

У 2004 році була розширена практика проведення семінарів з користувачами статистичної інформації, під час яких презентувалися статистичні дані та методологія обліку з найбільш актуальних питань економічного та соціального стану країни, спостереження за якими здійснює державна статистика.